

З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ПЛЕТІННЯ СОЛОМКОЮ

навчальних роботах, адже подібна псевдодекоративність, позбавлена ідеї, стане руйнівною для системи образотворчої підготовки. Формування такої ідеї, відповідних завдань з її розкриття стане тим методичним кроком, що допоможе позбутися однобічності у викладанні рисунка і живопису.

Передусім педагогам-практикам потрібно окреслити шляхи переорієнтації образотворчої підготовки майбутніх дизайнерів від відображення навколишнього світу до перетворення життєвого середовища за законами краси.

1. Антонович Є. *Теорія і методика дизайну в контексті розвитку концепції сучасного національного дизайну // Педагогіка вищої та середньої школи: Зб. наук. праць №13. – Спеціальний випуск: Мистецько-педагогічна освіта: проблеми та перспективи. – Кривий Ріг: КДПУ, 2005. – С.3 – 8.*

2. Гарен Э. *Проблемы итальянского Возрождения. – М.: Прогресс, 1986. – 392 с.*

3. Кравич Д. *Дизайнерська освіта в Україні*

і європейський контекст // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта: Зб. наук. праць. – Львів: Світ, 2000. – С. 325 – 328.

4. Кравич Д. *Мистецька освіта в Україні на сучасному етапі // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Флософія освіти. – Львів: Каменяр, 1999. – С. 166 – 171.*

5. Мигаль С. *Львівська дизайнерська школа: становлення, проблеми, перспективи // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта: Зб. наук. праць. – Львів: Світ, 2000. – С. 387 – 393.*

6. Прусак В. *Сучасна дизайнерська освіта: досвід проблеми // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта: Зб. наук. праць. – Львів: Світ, 2000. – С.354 – 364.*

7. Рубцов А.П., Свірко В.О., Сьомкін В.В. *Вітчизняний дизайн: концепція розвитку // Реклама і дизайн в умовах глобалізації вищої освіти та інформаційної інтеграції: Зб. наук. праць. – К.: Інститут реклами, 2004. – №3. – С. 234 – 243.*

Віталій Бербец, кандидат педагогічних наук, доцент

*кафедри теорії і методики трудової підготовки
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини*

З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ПЛЕТІННЯ СОЛОМКОЮ

У статті розкривається історія виникнення і розвитку стародавнього ремесла – плетіння соломкою, ритуальне та обрядове значення декоративних виробів з соломки.

Постановка проблеми. Практично неможливо визначити, коли з'явився перший плетений виріб. Але відомо, що в древньому Єгипті плетіння з соломки набуло значного поширення. Умільці використовували для своєї роботи соломку пшениці, жита й інших зернових культур, що вирощувалися у їхній місцевості. Так, у Японії, В'єтнамі і Китаї майстри детально вивчили властивості рисової соломки і навчилися майстерно використовувати її для виготовлення усіляких виробів.

Акцентуючи увагу на історії виникнення плетіння соломкою, **метою** нашої статті є дослідити розвиток і становлення цього стародавнього ремесла.

Дослідженням технік та технології плетіння з природного матеріалу, зокрема – соломки займаються А. Гриб, М. Кравчук, А. Лазарев, О. Лобачевська та ін.

Виклад основного матеріалу. У Західній

Європі, де в основному засівали пшеницю, для виробів використовували пшеничну соломку. Золотавий колір, переливчастий блиск, легкість в обробці, пластичність і досить висока міцність пшеничної соломки сприяли виготовленню виробів саме з цього природного матеріалу, що найбільш повно розкривав красу витворів декоративно-прикладного мистецтва. При цьому в кожному виробі яскраво відбивалися особливості національної культури, а також властивості самого матеріалу, з якого він зроблений.

Селяни Західної Європи вірили, що дух хліба, який виганяють з поля під час жнив, може взяти образ собаки, вовка, зайця, півня чи інших тварин. Тому люди зберігали ці опудала над дверима дому до наступних жнив.

У XIX ст. обрядові атрибути жнив набули стилізованих декоративних форм, їх виконували за допомогою складних прийомів плетіння з соломки. У Німеччині солом'яні жнивні опудала

називали “матір’ю хліба” або “старою”. А в Шотландії – “дівою” або “дівою урожаю”. Так, останній сніп, який зберігали вдома, почали замінювати підвісними прикрасами, спленими з його стебел. Народи Польщі, Угорщини, Югославії, Шотландії виготовляли жнивні підвіски у формі бурульок з колосками. За формою вони нагадують снопок зжатого хліба, перев’язаний стрічками, або ляльку. В Англії ці прикраси називають “зерновими ляльками”. Вони виплітались способом витой об’ємної плетінки, яка відома багатьом народам світу і належить до основних у соломоплетінні.

Форми жнивних прикрас і прийоми їх плетіння надзвичайно різноманітні. Зокрема, угорці та деякі слов’янські народи художньо сплітали з солом хатку, яку підвішували під іконами замість снопа. Набули розповсюдження жнивні букети, які зберігали в домашніх вітарах і церквах як символи родючості. В Англії та Ірландії їх оформляли у вигляді вінка з колосків, центр якого прикрашався ромбом або хрестом, виплетеним із солом.

Під час жнив умільці майстерно плели також інші вироби: хрести, серпи, піраміди, лічилки, якорі. А в Шотландії та Німеччині з кінця XIX ст. – урожайні байти. Плели їх молоді жінці, носили в петлицях і на капелюхах, а також дарували дітям. Обрядові традиції жнив, наявність соломі сприяли розвитку колективної народної творчості плетіння соломою [1].

Дуже давно на чорноземі України зародилось землеробство і почали вирощувати зернові культури: жито, пшеницю, просо та інші. На наших землях поширеною зерновою культурою було жито, з борошна якою нині випікається чорний хліб. Пшениця, борошно з якої потрапляло на стіл зазвичай у вигляді пирогів, булок, бубликів, займала незрівнянно менші посівні площі. Тому в повсякденному житті селянам найчастіше доводилося мати справу з житньою соломою. Саме ця солома йшла в основному на господарські потреби та усілякі вироби. Соломою покривали дахи будівель, годували худобу і підстеляли нею в хлівах. Солома “взувала й одягала” селян, утеплювала їхнє житло і служила їм постілью. З неї люди навчилися виготовляти брилі, кошики, килимки тощо.

Селяни вірили, що в соломі є сила родючості, благотворна здатність впливати на хід селянського життя. Тому соломі належала важлива роль у хліборобській обрядовості. Солома завжди була пластичним матеріалом для створення різних обрядових атрибутів і прикрас, у яких яскраво й образно виявились фантазія і майстерність селян.

Найбільш багата різними видами народної творчості зі стеблами хлібних злаків жнивницька обрядність українців. Жнива – пора завершення господарського року в хліборобів, час важкої праці і свято, радість і втома, пов’язані з результатами одержаного врожаю, а також надії, спрямовані до майбутнього хліба. Під час жнив у європейських народів скрізь існували звичаї прикрашати перший і останній сніп, зібраний із поля, сплітати з хлібних колосків вінки, залишати на ниві заплетеними останні колоски. Цим діям надавали магічного змісту. Із часом обрядові атрибути жнив набували символічного значення, ставали прикрасами. Народжувались нові способи і вдосконалювались традиційні прийоми плетіння з солом [1, 34].

Звичай залишати в полі незжатию останні колоски, сподіваючись на майбутній врожай, у багатьох європейських народів також мав своє декоративне вираження. Часто колоски складно сплітали між собою, прикрашали квітками, стрічками. Слов’яни називали цей пучок колосків “бородою” або “божою бородою”. Багатьом народам відомий спосіб заплітати його за принципом вінка, у вигляді зігнутого наполовину квадрата, з боків якого відходять колоски, що справді нагадують бороду.

Уявлення селян, що в останнім снопі присутній дух хліба, який може втілюватися в образі людини чи тварини, знайшли своє вираження в солом’яних опудалах.

Традиціями ритуальних дій із соломою і виготовлення з неї обрядових виробів пронизані аграрні зимові, весняні, літні ритуали і свята.

Обов’язковим атрибутом Масляної, Івана Купала та інших народних свят у всіх слов’янських народів було солом’яне опудало. Ця традиція своїм корінням сягає в язичницьку давнину.

Жертвоприношення богам пізніше були замінені символами у вигляді антропоморфних (схожих на людину) зображень. Ці народні твори народжувалися з початком свята і вмирали з його завершенням. Солом’яні зображення Масляної, Івана Купала, Ярила, Костроми, Марени спалювали на ритуальних вогнищах, топили у воді, розривали і розкидали по полях, їхня “смерть” мала символізувати відновлення врожаю в майбутніх посівах. Елемент народного обряду – ряження в солом у слов’ян припадав на період зимово-весняних свят – Різдво, Масляну, Паску.

В інших народів ряження було обов’язковим елементом карнавалів. Наприклад, у поляків і словаків на Масляну і Паску ряджених покривали

соломою з ніг до голови, обгортали снопами, обкручували солом'яними плетеними косами, робили їм конусоподібні шапки із соломи. Особливо цікаві шапки виготовляли в Польщі – “драби”.

Обрядова творчість, пов'язана із соломною, представляла матеріальну й духовну культуру землеробів, закладала основи плетіння з соломки, сформувала основні ремісничі й художньо-образні прийоми цього виду народного декоративно-прикладного мистецтва.

Солом'яні Царські врата в білоруських церквах кінця XVIII – початку XX ст. були одним із довершених творінь народного мистецтва. В іконостасах солома була не лише декоративним матеріалом, але й несла в собі аграрну символіку, той же зміст і значення, що й дожиночний сніп у селянській хаті.

Широке застосування мали побутові предмети (посуд і кошики для зберігання зерна та борошна, перенесення предметів, збору грибів та ягід). З розвитком мануфактур у другій половині XIX ст. солом'яні вироби почали продавати на ринках. У виробках народних майстрів помітний своєрідний художній смак, відчуття ритму й гармонії.

Довершеність форм, плавність контурів, графічний ритм горизонтальних джгутів (скрутів) соломи і діагоналей перетяжок, що ясно читаються на світлому фоні соломи і декоративно збагачують фактуру поверхні, висока майстерність виконання – усі ці якості свідчать, що плетені зі соломи предмети належать до творів народного декоративного мистецтва. У них сконцентований досвід багатьох поколінь, які досконало пізнали декоративні й пластичні властивості матеріалів та характерні для цієї техніки закони формоутворення.

У художніх виробках велике значення має інтенсивний переливчастий блиск житньої соломи. Ми переконанні, що відтінків у соломи біля сотні: від білого і жовто-лимонового до буро-жовтого і червоно-коричневого.

Раніше, коли хліб жали серпом чи косили косою, стебла злаків не м'ялися та не ламалися і залишалися такими ж прямими, якими були під час росту злаків. Нині умільцям доводиться задовольнятися тими стеблами, що залишилися випадково на узбіччях полів. Але комбайнер навіть такої можливості не залишить для тих, хто хотів би заготовити хоча трохи соломи. А якби навіть жито і пшеницю жали серпом, то майстер поспішав би заготовити таку соломку задалегідь.

Крім того, народні майстри стикаються з

іншими перепонами: по-перше, сучасні працівники сільського господарства зацікавлені в тому, щоб жито й інші злакові культури мали більш короткі стовбури: такі злаки більш стійкі до полягання; по-друге, через мінеральні добрива, застосовувані на полях, навіть добре розпарена солома легко ламається і стає не придатною для плетіння. Тому майстри, що живуть у сільській місцевості, намагаються відвести хоча б невеликий клапчик землі в городі, щоб посіяти на ньому жито чи овес. Доцільно було б протягнути через ділянку спеціальні опори, то виросте на ньому високе жито, яке зможе витримати сильний вітер та негоду.

Є ще одна причина, що змушує умільців самостійно вирощувати жито: матеріал завжди під рукою, та й стебла можна зрізати на будь-якій стадії розвитку рослини. При потребі стебла можна зрізати у період колосіння, коли солома має срібlisto-зелений колір, або на початковій стадії дозрівання зерна, коли стовбур починає золотитися, і, звичайно ж, наприкінці літа, коли він наливається густим янтарем.

Палітра кольорних відтінків соломки стане ще більш багатою, якщо поряд з сільськогосподарськими ростимуть дикоростучі злаки з найрізноманітнішим фарбуванням. На лугах, пасовищах і на узліссях лісу можна завжди зустріти зубрівку, білу мітлицю, вівсяницю, щучку тощо. Їхні стебла придатні як для плетива, так і для інкрустаційних робіт. Ними можна замінити житню чи вівсяну соломку.

Стебла рослини жнуть серпом чи зрізують великим ножом під самий корінь. Стебло будь-якої злакової рослини, культурної чи дикоростучої, розділене на декілька частин, які називаються вузлами. Кожна така частина називається колінцем чи міжвузлям. Найдовше колінце – вгорі і завершується колоском, а найкоротше і натовстіше – внизу біля кореня. У жита верхнє колінце може досягати півметрової довжини. Соломина на цій ділянці вузька з невеликим звуженням у діаметрі. Стінки соломини хоча і дуже тонкі, але досить міцні. Тому верхнє колінце – хороший матеріал для будь-якого виду робіт. Його умовно можна віднести до першого сорту.

Нижче розташовані друге і третє колінця. Вони набагато коротші від першого, стінки дещо товстіші, але в основному їх використовують так само, як і соломку першого сорту.

Найтовстіші колінця, розташовані ближче до кореня, зазвичай у декілька разів коротші від верхніх і середніх. У них тверді стінки, тому їх колінця найчастіше використовуються під час

